

SCHAALVERGROTING LEIDT TOT EXTREME KWETSBAARHEID

(Onder Economen, DDL 31 maart 2001)

door

Hans van Mierlo

Met de mond- en klauwzeercrisis is de maat vol. Het Europese landbouwbeleid is een fiasco en in Nederland staat de agrarische sector op de rand van een economisch en moreel-maatschappelijk bankroet. Alleen een radicale ingreep kan de sector nog redden. In het eerste deel de oorzaak: rampzalige schaalvergroting

De agrarische sector staat in Nederland voor een dubbel bankroet. De ene crisis na de andere teistert de sector. De varkenspest is nog maar nauwelijks voorbij, de BSE-crisis is nog niet onder controle, de dioxine-crisis suddert verder en de mond- en klauwzeerepidemie loopt gierend uit de hand. Dat leidt niet alleen tot een economische kostenexplosie voor de hele agrarische sector, maar ook tot een moreel-maatschappelijke ramp voor de hele boerenstand. De Nederlandse burgers krijgen er zo langzamerhand genoeg van en dan zijn de rapen echt gaar. Hoe heeft het zo ver kunnen komen?

De agrarische sector heeft specifieke kenmerken, met als noodlottig eindresultaat extreme instabiliteit. Dat geldt voor zowel de landbouw als de veeteelt. Het productieproces is langdurig: het kost veel tijd om koeien en varkens te fokken en graan en aardappelen te verbouwen. Dat betekent dat reacties op marktsignalen wel onmiddellijk genomen kunnen worden, maar pas een tijd later effect hebben op die markt. Dit staat bekend als de 'varkenscyclus'. Als er meer vraag naar varkensvlees komt stijgt de prijs. Dan worden er meer varkens gefokt en komen er nieuwe varkensfokkers op de markt. Tegen de tijd dat het varkensvlees ook geleverd kan worden, wordt de markt overvoerd en daalt de prijs tot zelfs onder de produktiekosten. Dat leidt tot verliezen, er worden minder varkens gefokt en er gaan varkensfokkers uit de markt. Op termijn leidt dit weer tot hernieuwde schaarste van varkensvlees, met als gevolg prijsstijgingen, enzovoorts. Zo ontstaat een eeuwige cyclus van heftige marktbevingen, waarvan iedereen last heeft, niet alleen de consumenten (prijsfluctuaties) maar ook de boeren zelf (bedrijfsexpansies en -inkrimpingen).

De varkenscyclus is een bekend economisch begrip geworden, want dat verschijnsel komt voor in alle sectoren met lange produktietijden, bijvoorbeeld de woningbouw. De gevolgen in de landbouw en veeteelt waren verwoestend. In de hele negentiende eeuw werd Europa geteisterd door de ene agrarische crisis na de andere en door afschuwelijke hongersnoden, tot aan de Tweede Wereldoorlog toe. Met de Europese eenwording kwam er ook een Europees landbouwbeleid dat werd gericht op crisisbeheersing, produktie- en inkomenssteun voor de boeren, technologische ontwikkeling en innovatie (de landbouwconsulenten!), prijsstabiliteit voor de consumenten en bescherming tegen de wereldmarkt. Dat Europese landbouwbeleid heeft tot in de jaren zeventig redelijk goed gewerkt, maar sindsdien worden de schaduwkanten ervan steeds meer zichtbaar.

Het plan-Mansholt (genoemd naar de toenmalige Nederlandse Eurocommissaris voor landbouw Sicco Mansholt) hield een forse schaalvergroting in van landareaal in de akker- en graanbouw en van stalruimte in de veeteelt, met als resultaat een ongekende en voortdurende opbrengstverbetering. Die verbetering werd ook bewerkstelligd door vergaande taakverdeling en specialisatie. Het kleinschalige gemengde bedrijf van vroeger bestaat niet meer. Daarvoor is massale bulkproduktie in de plaats gekomen, maar ook extreme ketenafhankelijkheid in de hele bedrijfskolom, van veevoerproducenten, inseminatiebedrijven, teelt- en soortveredelaars, veilingen en lange termijn-contracten, slachthuizen en slagerijen, zuivelfabrieken en toetjesmakers,

mestverwerkers en destructiebedrijven, tot niet te vergeten de financiers en uiteindelijk de consumenten om wie het allemaal zou moeten draaien.

Het economische succes is ongehoord en leidt het tijdperk van de Nederlandse agro-industrie in. Wie de gigantische agrarische Sovchozen en Kolchozen in de Sovjet-Unie nog met eigen ogen heeft gezien, zal de overeenkomsten met de 'stalinistische produktiewijze' zijn opgevallen. Niet alleen daar maar ook hier werd een soort 'goulash-socialisme' gerealiseerd door megalomane schaalvergroting, extreme mechanisatie en volledige aanbodsturing, met aan het einde het onvermijdelijke verlies van de menselijke maat en de dierlijke waardigheid. Het systeem werkte zo goed, dat het zelfs leidde tot steeds meer overproductie. De Europese boter- en vleesbergen, de melk- en wijnplassen, en de uitpuilende koel- en vrieshuizen liggen nog vers in de herinnering. Dát beleid zien wij echter nu aan zijn eigen succes ten onder gaan. De echte oorzaak van de huidige crisisreeks in de agrarische sector is juist deze schaalvergroting.

Prof Dr J.G.A. van Mierlo is hoogleraar Openbare Financiën aan de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde van de Universiteit Maastricht.

DESTALINISEER DE AGRARISCHE SECTOR!

(Onder Economen, DDL 3 april 2001)

door

Hans van Mierlo

Met de mond- en klauwzeercrisis is de maat vol. Het Europese landbouwbeleid is een fiasco en in Nederland staat de agrarische sector op de rand van een economisch en moreel-maatschappelijk bankroet. Aan de schaalvergroting moet een einde komen. Vandaag deel 2: de oplossing ligt in een 'destalinisatieproces'.

Het plan-Mansholt was in het begin een zegen voor de agrarische sector. Het plan leidde via schaalvergroting tot productieuitbreiding en stabilisering. Nu is het plan echter een vloek geworden door ontwikkelingen zowel op de markt als in de sector. Het Verdrag van Maastricht heeft de Europese binnenmarkt voltooid. Binnen Europa is er volledig vrij verkeer van goederen en diensten, mensen en kapitaal. De globalisering op wereldschaal is binnen Europa al ver gevorderd en dat is ook aan de agrarische sector niet voorbij gegaan. Er wordt door heel Europa heen en weer gesleept met levende en dode dieren, met zaad en afval, met grondstoffen, veevoer, halffabrikaten en eindprodukten. De Europese binnenmarkt kon mede een succes worden door extreme tolheffingen en tarieven aan de buitenkant (fort-Europa!). Daardoor wordt vooral de agrarische sector beschermd. In combinatie met prijssubsidiëring en inkomensgaranties aan de binnenkant leidt zulk protectionisme echter tot hoge consumentenprijzen. Voor deze prijsverstoringen draaien niet alleen de Europese consumenten op, maar ook de Europese belastingbetalers. Bovendien leidt dat ook nog eens tot oneerlijke concurrentie met agrarische producenten van buiten Europa, zoals aspirant-lidstaten van de Europese Unie in vooral Midden- en Oost-Europa, maar ook landen in Afrika en Zuid-Amerika aan den lijve ondervinden.

Dat komt allemaal tezamen in de huidige crisis. De vrijheid van de Europese binnenmarkt maakt samen met de steeds grotere ketenafhankelijkheid de agrarische sector extreem bevattelijk voor infecties en ziekten. Brandhaarden blijven niet langer beperkt binnen de eigen regio of de eigen

produkten, maar groeien door het grote besmettingsgevaar uit tot onbeheersbare en verwoestende epidemieën. Daardoor worden ook de wetenschappelijke rekensommen ter onderbouwing van beleidsprogramma's onderuit gehaald. Het vaccinatieverbod tegen mond- en klauwzeer werd in 1991 gerechtvaardigd met een kosten-baten analyse, waarin de kosten van een mond- en klauwzeer uitbraak kleiner werden berekend dan de kosten van het verlies van exportmarkten in de Verenigde Staten en Japan.

Nu de mond- en klauwzeer echter in een veel groter gebied en over veel meer soorten toeslaat, lopen de kosten daarvan uit op vele miljarden en die konden wel eens groter worden dan de gehele exportwinst over de afgelopen tien jaar van non-vaccinatie. De veronderstellingen onder de kosten-baten analyse van toen gaan nu niet meer op. De totale kosten van destructie en van productie- en exportverliezen betekenen een gigantisch collectief welvaartsverlies. Als daar de collectieve herinnering aan de varkenspest en de groeiende BSE-crisis aan worden toegevoegd, is de ramp compleet. Dan komt het maatschappelijk-morele imago van de gehele bedrijfstak onder grote druk te staan. Als de publieke opinie zich tegen de boeren keert is er geen houden meer aan. Dan is het eerder vroeger dan later met de boerenstand in Nederland gedaan.

Is er dan geen helemaal oplossing? Natuurlijk wel, maar dat vergt een aardverschuiving in ons beleidsdenken. De hele agrarische sector dient ontmanteld te worden van zijn megalomane grootschaligheid, van zijn massale bulkproductie, van zijn eenzijdige aanbods subsidiëring en prijs- en inkomensgaranties en van zijn extreme protectionisme. Zo'n ontmanteling komt eigenlijk neer op een complete 'destanilisatie' van de sector! Grootschalige en massale bulkproductie van gewassen, vlees en zuivel kan veel beter worden verplaatst naar de Midderrané (tuinbouw) en naar Midden- en Oost-Europa (akkerbouw en veeteelt). Daar is in elk geval alle ruimte voor extensieve en dus ook gezondere en goedkopere productie.

De boeren in Nederland kunnen zich veel beter toeleggen op upgrading tot hoogwaardige productie in hogere marktsegmenten, waar meer toegevoegde waarde kan worden behaald en dus hogere winstmarges. Niet meer met bulkfabricage maar op kwaliteit valt het grote geld te verdienen en dat geldt ook voor de agrarische sector. Ten tweede moeten vrijhandel naar buiten en marktwerking naar binnen worden gerealiseerd. De varkenscyclus kan worden getemperd door de technologische ontwikkeling, waardoor de produktietijd kan worden bekort (denk aan genetische manipulatie!) en door compenserende importen van buiten Europa. Tenslotte: als te hoge prijzen leiden tot ongewenste inkomensconsequenties voor consumenten, kan dat probleem veel beter worden bestreden door gerichte inkomensmaatregelen aan de vraagzijde. Daardoor blijft de vraag op peil en dat is de beste inkomensgarantie voor boeren. Bovendien zullen de burgers bereid zijn voor betere produkten hogere prijzen te betalen. De 'kiloknaller' heeft dan zijn tijd gehad in Nederland en dat is maar goed ook voor de boeren en voor hun beesten. De agrarische sector is rijp voor een complete 'destalinisatie' van de productie. Als de diepe crisis van vandaag de ruimte vrij maakt voor zo'n destalinisatie, is alle rampspoed toch nog ergens goed voor geweest. Dan kan van de hoge nood alsnog een deugd worden gemaakt!

Prof Dr J.G.A. van Mierlo is hoogleraar Openbare Financiën aan de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde van de Universiteit Maastricht.